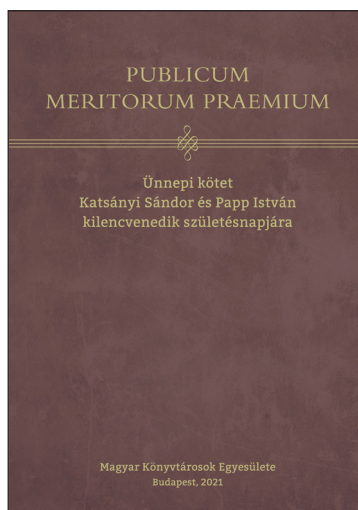

A köz szolgálatában szerzett érdemek jutalma

Publicum meritorum praemium, azaz magyarul „a köz szolgálatában szerzett érdemek jutalma” – olvasható Katsányi Sándor és Papp István ünnepi kötetének címlapján. A latin nyelvű cím a hazai közönségnek a *Szent István-rend* jelmondataként lehet ismerős. A mondat szerepel egyes kitüntetésekben, amelyeket a civil életben megvalósított jelentős tevékenységeikért, majd a XIX. századtól kezdve egyre inkább kiemelkedő művészeti és tudományos teljesítményekért adományoznak az arra érdemeseknek. A bevezető gondolatok alapján a könyv maga a jutalom, a kitüntetés, amely amellett, hogy – érdemeik okán – jár az ünnepeleknek, egyben erősíti is a szakma önbecsülését, hiszen „nem lehet, hogy annyi érdem ne kapjon méltó elismerést” – írják a *Bevezetésben* a szerkesztők.

Papp István és Katsányi Sándor szakmánk két meghatározó személyisége, akiket nemcsak a megélt évek azonos száma köt össze, de az életpályáik állomásai is. Mindketten 1931-ben születtek, alig több mint két hét különbséggel: Papp István 1931. november 23-án, Katsányi Sándor december 8-án. Mindketten korán vezetők lettek vidéki könyvtárakban (Zalaszentgróton, illetve Veszprémben). Fontos állomás mindkettejük életében a Könyvtártudományi és Módszertani Központ (KMK), amelynek tudományos főmunkatársai, sőt, Katsányi Sándor 1976 és 1986 között az Oktatási Osztály vezetője, Papp István pedig 1969 és 1982 között a KMK igazgatója is volt. Újabb közös pontot jelentett a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár, ahol Katsányi Sándor osztályvezető, Papp István pedig főigazgató-helyettes volt a rendszerváltás körüli években. Mindketten részt vettek a fővárosi könyvtárának modernizálásában, a XXI. századi igényeknek megfelelő átalakításában. A jelen kötetnél is ekesebben bizonyítja munkásságuk hatását a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár ezredforduló körül megvalósított átépítése, amelynek időtálló koncepcióját nemcsak a központi könyvtár tereibe látogató tömegek, de a hazai és a külföldi szakma elismerése

Publicum meritorum praemium: ünnepi kötet Katsányi Sándor és Papp István kilencvenedik születésnapjára. Budapest: MKE, 2021. 400 p.: ill.

is igazolja. Mindezek mellett mindketten jelentős szerepet játszottak a Magyar Könyvtárosok Egyesületében, amelynek Papp István 1990 és 1994 között ellátta a főtítkári feladatait.

Napjaink felsőfokú könyvtárosképzéséből nem kerülhet ki úgy hallgató, hogy ne tanulmányozná a műveiket. A Papp István és *Horváth Tibor* által szerkesztett *Könyvtárosok kézikönyve*, valamint Katsányi Sándor olvasástudományi publikációi egyaránt a szakmánkról való gondolkodást mind a mai napig meghatározó klasszikusok sorában foglalnak helyet. Katsányi és Papp ugyan életkora alapján több mint egy generációval idősebb a szakma jelenlegi gerincét alkotó korosztályhoz képest, de az életművük máig mérvadó. Nem túlzás azt állítani, hogy Magyarország könyvtárügye nem így festene, ha ők nem ilyen pályát futottak volna be. Az ünnepeltek vezető pozíciókban, tudományos tevékenységük során és gyakorló szakemberként az évtizedek folyamán kiterjedt hazai és nemzetközi kapcsolatrendszer alakítottak ki. Az őket köszöntő 400 oldalas kötet 65 szerző 77 írásából áll – a közreműködők maguk is mindannyian a hazai könyvtári élet meghatározó szereplői: életkoruk igen változatos, a harmincas generációtól az ünnepeltek kortársaiig terjed a skála.

A kötetben szereplő írások szintén nagyon sokfélék. A szövegek egy igen jelentős része személyes hangú emlékezés, köszöntő, amelyekben saját emlékeket idéztek fel a szerzők, másik részük pedig tudományos alaposággal megírt dolgozat, hol többé, hol kevésbé kapcsolódva az ünnepeltek munkásságához, szakmai érdeklődéséhez. A kötetben világosan érezhető, hogy a szerkesztők teljes szabadságot adtak a szerzőknek, kreativitásukat nem kötötték meg sem formai, sem tartalmi kritériumokkal. A legváratlanabb, vagy inkább a hagyományos ünnepi kötetek tematikájához képest a legkevésbé szokványos szöveg talán a két eredeti vers, *Fehér Miklós* és *Sonnevend Péter* tollából. Előbbi *90 sor az ünnepelteknek* címmel a Könyvtári Intézet nevében köszönti a születésnaposokat, utóbbi – nem kevés humorral fűszerezve – a homéroszi eposzok stílusában veszi sorra dicső tetteiket (*A dioszkuroszok dicsérete*).

A szerkesztők bevezetőjét a Magyar Könyvtárosok Egyesülete elnökének, *Barátné Hajdu Ágnes*nek a szervezet nevében írt, mégis személyes hangvételű köszöntője előzi meg, és a tartalomjegyzék, majd a szerzői betűrendben közölt írások követik.

A szövegek bemutatását a nagyobb tanulmányokkal kezdem, tematikus bontásban. Ebből a műfajból a kötet tartalmaz néhány igazi szakmai csemegét. Mindegyiknek az ismertetése meghaladná egy recenzió kereteit, ezért csak saját – vállaltan szubjektív – szűrőm alapján választottam ki néhány izgalmas, a szakma legjavát képviselő írást, mintegy kedvcsinálónaként a többihez is.

Kovácsné Koreny Ágnes tanulmánya a könyvtári belsők, funkciók alakulásáról, a XXI. századi könyvtári terekkel szembeni elvárásokról szól (*Funkciók, zónák és terek a XXI. század sikeres közkönyvtárában, avagy a dolgozószobától a második nappaliig*). Az elmúlt évtizedekben egyre több szó esik a modern könyvtári terekről. Míg néhány évtizede még a falak nélküli könyvtár volt a könyvtárak jövőképeiről való gondolkodás legmeghatározóbb iránya, addig jelenleg az egyik legnépszerűbb kutatási területet a könyvtárépületek és a könyvtári belsők jelentik. Kovácsné Koreny Ágnes áttekinti a XXI. századi sikeres közkönyvtár jellemzőit (közösségvezérelt, kapcsolatalapú, együttműködő, együttélő), majd a

fizikai terekkel kapcsolatos legfontosabb elvárásokat, végül pedig kitekint a pandémia során szerzett tapasztalatok tanulságaira is.

Szintén a könyvtárépítészet a hívószava *Ragnar Audunson* tanulmányának, amely a kötet egyetlen angol nyelvű szövege (*The long and winding road. The history of Oslo's new main library*). Az oslói Deichmann Könyvtár új otthona – talán a helsinki mellett – korunk egyik legizgalmasabb könyvtár-épülete, amelyet 2020 júniusában adtak át a 2007-ben elkészült új Oslói Operaház mellett, egy újonnan kiépülő kulturális negyed ikonikus elemeként. Ragnar Audunson tanulmánya azokat az érveket, ellenérveket, illetve azt a társadalmi diskurzust mutatja be, amelynek a témája a Deichmann Könyvtár városon belüli elhelyezése volt, és amely a régi könyvtárépületből való kiköltözés első gondolatának felmerülésétől, 1985-től kezdve zajlott egészen az új épület átadásáig. A társadalmi vitából kirajzolódnak a könyvtár- és a könyvtároskép három és fél évtizednyi időtávlatban bekövetkezett változásai, a különböző nézőpontok, valamint a problémakört eltérő látószögből szemlélő szereplők (városi és országos szinten tevékenykedő politikusok, írók, építészek, könyvtárosok) megközelítései.

Lényegében az oslói történet magyar párja a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár központi épületének átépítése, modernizálása (*Kilencven év, két könyvtáros, egy épület*), amely az ünnepeltek életművének az egyik koronája volt, és amelyet *Tószegi Zsuzsanna* interpretálásában olvashatunk. A *Wenckheim*-palota pontosan abban az évben került a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár (akkor még Fővárosi Könyvtár) használatába, amikor Papp István és Katsányi Sándor születtek, és 20 évvel ezelőtt – éppen amikor az ünnepeltek nyugdíjba vonultak – került átadásra a nagyközönségnek az új koncepció szerint átépített központi könyvtár. A tanulmány áttekinti a fővárosi könyvtár történetét, majd azokat a lépéseket, történéseket, amelyek végső soron a központi könyvtár jelenlegi épületének kialakításáig vezettek. Ragnar Audunson és Tószegi Zsuzsanna szövegei különösen érdekesek egymás után olvasva, hiszen általuk összevethetővé válnak a két nagyvárosi könyvtár körül zajló társadalmi viták. A kötetben a történeti jellegű írások alkotnak egy másik jelentős tematikus blokkot, amelyek közül szintén csak azokat emelem ki, amelyek olvasóként különösen megragadtak.

Ásványi Ilona nagyívű áttekintést írt a pannonhalmi apátsági könyvtár bibliofil érzületű apátjairól és könyvtárosairól a kezdetektől a XIX. század végig.

A tanulmányból kiolvasható, mennyire meghatározó szerepet játszottak a könyvek és a könyvtár az apátság ezeréves történetében. A dolgozat tanulsága, hogy a könyvtárosság klasszikus értékei igenis maradandók, és hogy nagyon fontos az irántuk való elkötelezettség. A bemutatott könyvtárosok öröksége jelentős felelősséget ró a kései utódokra. Az ünnepeltek életművéhez való kapcsolódás itt is egyértelmű: Papp István, mint egykori pannonhalmi diák, maga is beszívhatta ennek az egyedülálló könyvtárnak a levegőjét.

Egy másik nagyon érdekes, lokálpatrióta írás Barátné Hajdu Ágnes dolgozata a hódmezővásárhelyi olvasókörökről és társadalmi egyesületekről (*Megszüntetések, elvetéltek, túlélők. Társadalmi egyesületek a huszadik század derekán Hódmezővásárhelyen*). Ezeknek a civil kezdeményezéseknek a története jól bizonyítja a művelődés, a kultúra iránt megfogalmazódó erős társadalmi igényt, amely gyakran erős ellenszélben is utat tört magának a huszadik század történelmi viharai közepette.

Történeti témában írtak gazdag jegyzetanyaggal ellátott, alapos tanulmányokat *Pogány György* (*Kőhalmi Béla és a bibliofília*), *Pogány Rózsa Gabriella* (*A budapesti katonaeorvosok dolgozószobája*), valamint *Virágos Márta* (*Hankiss János, a tudós könyvtáros*) is.

A gyakorló könyvtárostól, könyvtárigazgatótól kezdve egészen az ágazati irányításig sok szerepben működött a két ünnepelt. Ezeknek a szerepeknek megfelelően nem hiányozhatnak a kötetből a könyvtárpolitikáról, szakmapolitikáról szóló szövegek sem. A személyes emlékek felidézése és a tanulmány határára áll *Skaliczki Judit* írása (*Papp István könyvtárpolitikájáról*), melyben a szerző többek között az *1997. évi CXL. törvény* születésének műhelytitkaiba, a törvény előkészítése során Papp Istvánnal folytatott konstruktív szakmai vitákba enged bepillantást. A kemény, határozott elképzelésekkel rendelkező, a könyvtárak érdekeit mindenben maximálisan szem előtt tartó vitapartner képe bontakozik ki Skaliczki Judit visszaemlékezéséből.

Dani Erzsébet Katsányi Sándor szakmai pályafutásának a könyvtárosok számára kevésbé ismert fejezetét dolgozta fel az *Abádi Nagy Zoltánnal* készített interjú formájában (*Katsányi Sándor, a tanár*). Dani Erzsébet kérdései nyomán az egykori tanítvány a kisújszállási Móricz Zsigmond Gimnázium tanárára emlékezik vissza. Az interjú elsősorban azért különleges színfoltja a kötetnek, mert nem a könyvtárost, hanem a magyar tanárt idézi meg, aki az 1956-os forradalom idején az értékek melletti kiállásával mutatott példát diákjainak.

Sipos Anna Magdolna dolgozatában (*Párhuzamosságok és divergenciák. Két szerzői profil: Katsányi Sándor és Papp István publikációinak bibliometriai elemzése*) a két párhuzamos életműből kirajzolódnak az 1950-es évektől napjainkig tartó időszak meghatározó szakmai diskurzusai.

Tóth Gyula írásának (*Sokat köszönhetek nekik: Sok évtizedes kapcsolat a majdnem ikrekkel*) nehéz lenne meghatározni a műfaját. A cím személyes emlékek, közös élmények felidézését sejteti, a terjedelme viszont egy alapos tanulmányét. A szerző a magyar könyvtárügy aranykorának tartja az 1956 és 2004 közötti időszakot, amelyben a jelenlegi rendszer alapjainak a lerakása, majd megszilárdítása történt. Ezt a több évtizedet beszéli el személyes tapasztalatai alapján, mégis tudományos alapossgággal, kitérve a háttérben húzódó motívumok bemutatására is. Ez a könyv egyik legemblemikusabb dolgozata, amely egyszerre adja Papp István és Katsányi Sándor pályájának és a XX. század második fele könyvtárügyének szintézisét.

Végül, de nem utolsósorban következzenek azok a szövegek, amelyek a kötetben dominálnak: a személyes emlékeket megidéző írások, amelyek közös munkákról, kirándulásokról, találkozásokról számolnak be, de megmutatnak emberi viszonyokat, barátságokat, és felvillantják a szereplők egymásra való rezdüléseit is. Megismerhetjük Katsányi Sándor és Papp István személyiségét, a szokásaikat, a hobbijaikat, azaz az embereket a szakmapolitikai döntések mögött.

Vajon képviselnek-e értéket szakmai szempontból ezek a személyes hangú visszaemlékezések? Megítélésem szerint sokkal többet, mint elsőre gondolnánk. Egy nagyon hosszú időszak tükrét jelentik ugyanis: közelről megismerhetjük belőlük a legendás KMK levegőjét, a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár világát, a könyvtáros-egyesület szellemiségét, azokat a személyes kapcsolatokat, amelyek rezdüléseiből döntések születtek, és amelyek nyomán a könyvtárak világa, szakmai arculata alakult. Érződik a szövegeken, hogy azoknak az embereknek, akikről ezeken az oldalakon szó van (legyenek ünneplők vagy ünnepeltek) a fővárosi könyvtár, a Művelődési Minisztérium, a Könyvtártudományi és Módszertani Központ jóval többet jelentett, mint csupán egy munkahelyet. Így ezek a személyesebb hangvételű visszaemlékezések a kerek évfordulót ünneplő pályatársakon túl a nagyobb közönség érdeklődésére is számot tarthatnak. Ezekből az írásokból nemcsak az ünnepeltek személyiségét, emberi karakterét ismerhetjük meg, hanem

– ami talán ennél is fontosabb – vezetői attitűdjeit is. A köszöntők szövegeiből, a megélt történetekből két igazi menedzser képe bontakozik ki, akiknek vezetői döntései, munkatársaikhoz kötődő viszonyai példaértékűek és tanulságosak.

Lehet-e, érdemes-e páros kötetet készíteni? Bonyos értelemben szerencsés döntés, más szempontból kevésbé. Ugyan a két ünnevelt szakmai pályafutása számos ponton keresztezte egymást, mégsem mondhatók teljesen párhuzamosnak, így óhatatlanul előfordult, hogy egyes szerzők kevésbé voltak szoros szakmai vagy emberi kapcsolatban egyikőjükkel vagy másikkal. Csak néhány példa: Papp István nem dolgozott a Veszprémi megyei könyvtárban, Katsányi pedig a pályája során nem volt minisztériumi alkalmazott. Nem pontosan ugyanazokban az években voltak a Könyvtártudományi és Módszertani Központ vagy a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár munkatársai. Emiatt egyes köszöntők esetében hol nyíltan szerepel, hol a sorok között kiolvasható, hogy szinte kizárólag az ünnepeltek egyikének vagy másikának készültek. A közös kötet mellett szól azonban, hogy a szerzők többsége alapvetően mindkét ünnepelthez tudott és akart is kapcsolódni. A könyvet olvasva az is kiderül, hogy a két ünnepeltet a barátok, kollégák már a korábbi kerek évfordulókon is gyakran közösen köszöntötték. A kettős jubileum révén a két személyiség szakmai pályafutását különböző fényszögben felvillantó kötet a magyar könyvtárügy közelmúltjának tükre, így mindenképpen pozitívum, hogy egyszerre köszönti a két ünnepelte.

A szerkesztői munka egy ekkora mű esetében óriási feladat, amelyet *Havas Katalin, Hegyközi Ilona, Sándor Tibor* és *Sonnevend Péter* vállaltak magukra. Az olvasószerkesztői feladatokat *Kovács Katalin* végezte el.

A szerkesztők döntése, miszerint a szerzők neve szerinti betűrend határozza meg a tanulmányok sorrendjét, a szöveg folyamatos olvasását némileg megnehezíti, mert így a tematikailag összetartozó munkák egymástól akár több száz oldalnyi távolságban foglalnak helyet. A könyvtárépítéssel, a könyvtárak fizikai tereivel kapcsolatos említett írások (*Ragnar Audunson, Tószegi Zsuzsanna és Kovácsné Koreny Ágnes* tollából) egymás mellett párbeszédbe kerültek volna – a kötet jelen formájában erre kevésbé kerülhet sor, hacsak a befogadó tudatosan nem egymást követően olvassa ezeket a tanulmányokat. Az olvasó szempontjából kényelmesebb lett volna külön kezelni a pár soros üdvözlőket a hosszabb visszaemlékezésektől, az ünnepeltek munkásságát bemutató, méltató

írásokat a nagyobb lélegzetvételi – Papp István és Katsányi Sándor szakmai érdeklődéséhez kapcsolódó – eredeti tudományos dolgozatoktól.

Ugyanakkor ennek a szerkesztői megoldásnak előnye is van. Nem emel ki, és nem sorol hátra írásokat tematikus szempontok alapján. Talán az ünnepeltek szempontjából így volt a legszerencsésebb, hiszen nekik a szerzők mindegyikéhez lehet személyes kapcsolata függetlenül attól, hogy az illető milyen terjedelemben és milyen formában köszöntötte őket. Ebben a könyvben az irodalom, a tudományos dolgozat, a történetek, az interjú, a személyes emlékek és reflexiók éppen olyan rendezetlenül jönnek sorban, ahogyan az ember életében a találkozások, a személyes kapcsolatok és az ezek nyomán megragadó emlékfoszlányok. Ha nem is szokványos, mégis értelmezhető és indokolható ez a szerkesztői logika.

Okkal merülhet fel a kérdés: vajon kinek is szól a könyv? Úgy gondolom, hogy a nyomtatott változat elsősorban az ünnepelteknek és maguknak a szerzők-

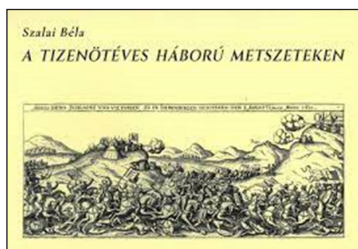
nek szól, mivel összesen 150 példány készült, de a kiadvány bekerül a Magyar Elektronikus Könyvtárba is. A kötetben szereplő írások egy részét sokan fogják olvasni és idézni a későbbiekben is, és nyilván vannak olyan szövegek is, amelyeknek a küldetése csak annyi, hogy egyszer felidézzék az ünnepeltekben a közös emlékeket.

A szerkesztési logika, amelynek középpontjában elsősorban a személyek állnak, azt sugallja, hogy ez a könyv a szó szoros értelmében egy „ünnepi kötet”, amely elsősorban arra hivatott, hogy ajándékkul szolgáljon két, 90. születésnapját ünneplő könyvtári szakember számára. Mégis több annál: a magyar könyvtárügy egy legendás időszakának tükré, amely nagyon sok területen tanulságos lehet, ezért őszintén ajánlom minden szakmabelinek, függetlenül attól, hogy ismeri-e, ismerte-e személyesen Papp Istvánt és Katsányi Sándort.

Tóth Máté

SZALAI Béla. *Így tudták, így hitték, így képzeltek: A magyar történelem kortárs metszeteiken, 1514–1592.* Budapest: MTA KIK, 2021. 244 p.: ill.

SZALAI Béla. *A tizenötéves háború metszeteiken.* Budapest: MTA KIK, 2021. 359 p.: ill.

A XVI. századi magyar történelem metszeteiken

A művelődéstörténet sokat idézett, már-már közhellyé koptatott tétele, hogy a középkori kultúra az alfabetizáció híján orális és vizuális volt. Utóbbi állítás igazolására Nagy Szent Gergely pápa (kb. 540–604) gondolatait szokás idézni: „*Ami az olvasni tudóknak az írás, a tanulatlan szemlélőnek ugyanaz a festészet, hogy azok, akik a betűket nem ismerik, legalább a falakon nézelődve olvassák azt, amit a kódexekben nem tudnak elolvasni.*” (A középkori művészet világa. Összeállította, az előszót, magyarázatokat és jegyzeteket írta Marosi Ernő. Budapest: Gondolat, 1969., p. 36.) Persze mindehhez hozzá kell tenni, hogy a középkori társadalom túlnyomó többségét kitevő írástudatlan paraszti népesség képekkel is alig-alig találkozott: csak a templomban láthatott festményeket, ábrázolásokat, otthonában nem voltak vizuális alkotások. A templomokon kívül csupán az udvar és a főurak környezetében lehetett képeket találni, és a helyzet csak a XIV–XV. század fordulóján kezdett lassan, nagyon lassan változni – akkor, amikor az európai művelődésben megjelent a sokszorosított grafika: a fametszet, majd a század végén a rézmetszet, és a megfizethető árú többszörözött képek kezdtek helyet kapni a közrendűek otthonaiban is. Előbb persze a városi polgárság birtokolt képeket,